

Misjonær i tretti år – fekk det konsekvensar for misjonsforståinga?

Karen Margrete Eikenes Mestad,
VID vitenskapelige høgskole

Abstract

In this article, various missiological questions are examined based on two historical texts authored by the missionary pastor Arne Moen. Arne Moen was one of 18 students from the School of Mission in Stavanger who were ordained as missionary pastors in June 1924. By analysing the sermon he delivered at St. Petri church in Stavanger in 1924, and the annual report he wrote from Madagascar South Inland in 1954, we find that there is a continuity in his understanding of mission throughout these 30 years. He continued to assert that Christ is the only way to salvation, and that the message of him must be preached. At the same time, it appears that 30 years of missionary service have nuanced some of the statements he made in 1924. Among other things, it seems that his understanding of what it means to preach Christ had a broader meaning in 1954 than it did in 1924. For instance, he argues that education has an important role in mission. In the sermon, he stated that the message he was to convey was not European culture, but Christ. Nevertheless, his argumentation for schoolwork indicates that a form of civilization was part of the mission work.

Samandrag

I denne artikkelen blir ulike missiologiske problemstillingar undersøkt ut frå to historiske tekstar ført i pennen av misjonsprest Arne Moen. Arne Moen var ein av 18

misjonsstudentar frå Misjonsskolen i Stavanger som vart ordinert til misjonsprestteneste i juni 1924. Ved å analysere preika han heldt i St. Petri kyrkje i Stavanger i 1924, og årsrapporten han skreiv frå Sørinnlandet krins på Madagaskar i 1954, finn vi at det er ein kontinuitet i misjonsforståinga hans gjennom desse 30 åra. Han heldt framleis fram at Kristus er den einaste vegen til frelse, og at budskapet om han må forkynnast. Samstundes ser det ut for at 30 års misjonsprestteneste har nyansert nokre av utsegnene han kom med i 1924. Det kan mellom anna sjå ut for at forståinga hans av kva det vil seie å forkynne Kristus har fått ei vidare tyding i 1954 enn det hadde i 1924. Mellom anna argumenterer han for at skulearbeidet har ein viktig plass i arbeidet. I preika slo han fast at budskapet han skulle gå med ikkje var europeisk kultur, men Kristus. Likevel viser mellom anna argumentasjonen hans for skulearbeidet at ei form for sivilisering inngjekk i misjonsarbeidet.

Søkeord: Misjonsforståing, Arne Moen, Madagaskar, misjonshistorie.

18 studentar frå Misjonsskolen i Stavanger vart ordinerte til misjonsprestteneste i St. Petri kirke 28. juni 1924. Ordinanden som fekk det ærefulle oppdraget å preike på denne gudstenesta var misjonsstudent Arne Moen frå Sparbu i Trøndelag. Året etter at han vart vigsla til misjonsprest reiste han og kona Ragna Lovise, fødd Nesjan, til Madagaskar som misjonærar for Det Norske Misjonsselskap (NMS). Dei tenestegjorde på Madagaskar over eit tidsrom på nærare 30 år. I denne artikkelen analyserer eg to tekstar ført i pennen av Arne Moen; preika han heldt i St. Petri kirke i 1924 samt den siste årsmeldinga han skreiv om arbeidet han var ein del av på Madagaskar. Denne artikkelen søkjer å svare på følgjande spørsmål: Korleis kjem missiologiske problemstillingar til syne i Arne Moen si preike ved vigslinga i 1924, og i årsrapporten han skreiv for Sørinnlandet krins på Madagaskar for året 1953?

Då Arne Moen heldt preika i St. Petri var han 26 år gamal og nyutdanna frå Misjonsskolen i Stavanger. I 1954 var han blitt 30 år eldre og hadde røynt misjonærlivet på Madagaskar. Ved valet av desse to tekstane på starten og slutten av Arne Moen si misjonærtteneste er det mogleg å sjå både samanhengar og endringar i misjonsforståinga hans.

Dei to tekstane eg har valt å analysere, er svært ulike og representerer ulike sjangrar. Ei preike har som hovudføremål å forkynne, og blir i den lutherske tradisjonen karakterisert som eit nådemiddel. Nordhaug skriv dette om preika: «Gjennom det muntlige, forkynte ordet kommer den oppstandne Kristus til sin menighet i dag, og han kommer med sine gaver; syndstilgivelse, tro, håp og hva godt som ellers kan nevnes.»¹ Som Nordhaug påpeikar, er preika ei munnleg tale, og denne uttrykker ei særleg form for

1 Halvor Nordhaug, ... *Så mitt hus kan bli fullt: En bok om prekenen* (Oslo: Luther forlag, 2000), 20.

samtidigheit.² Ei preike føregår på ein bestemt stad og i ein gitt kontekst. Arne Moen framførte preika munnleg, men det eg analyserer er den skriftlege gjengjevinga av preika slik vi finn den i avisa *Stavangeren*.³

Årsrapporten for Sørinnlandet krins på Madagaskar for 1953, ført i pennen i 1954 av tilsynsmann Arne Moen, tilhører ein heilt annan sjanger med eit anna sikte. Som Skeie påpeikar, tilhører arkivmaterialet frå misjonærane ulike sjangrar. Årsrapportar er éin av dei.⁴ Det var tilsynsmannen si oppgåve å skrive ein årleg rapport frå arbeidet på bakgrunn av visitasar til dei ulike misjonærane og kyrkjelydane samt misjonærane sine dagbøker og rekneskap. Tilsynsmannen skulle så vidare sende ein samla rapport til misjonærkonferansen og hovudstyret i NMS.⁵

At dei to tekstane er så ulike er bakgrunnen for at eg har valt formuleringa ‘missiologiske problemstillingar’. Den vide termen missiologi inkluderer både misjonshistorie, misjonsteologi og misjonsstrategi.⁶ Problemstillinga i denne artikkelen inkluderer alle delane av missiologien. I utgangspunktet er dette eit misjonshistorisk studie av to tekstar. Men som eg viser, rommar preika tydelege misjonsteologiske spørsmål medan årsrapporten har ei sterkare vektlegging av og speglar misjonsstrategiske problemstillingar.

For å kunne svare på problemstillinga vil eg først gi eit riss av Arne Moen sitt liv og virke før eg gir ein kort presentasjon av dei to kontekstane desse tekstane vart til i. Først vil eg seie noko om den kyrkjelege konteksten i Noreg i 1924 før eg gir eit kort historisk riss av misjonsarbeidet på Madagaskar og den kyrkjelege konteksten misjonærreporten frå 1953 er skriven i.

Arne Moen

Arne Moen var fødd i Sparbu i Trøndelag 23. desember 1897. Han var bondeson, og i følgje ein av attestane han la ved søknaden til Misjonsskolen i Stavanger, høyrde han til i ein evnerik syskenflokk.⁷ Etter åtte år på folkeskulen, eit fire månaders kurs ved

2 Ibid., 25-26.

3 *Stavangeren*, 30. juni 1924, 2.

4 Karina Hestad Skeie, “Misjonsmateriale som historisk kilde,” *Norsk tidsskrift for misjonsvitenskap* 62, no. 2 (2008): 92.

5 *Instruks for Det norske misjonsselskaps misjonærer*, (Stavanger: Det norske misjonsselskaps trykkeri, 1931), §12, 2.6. Sjå Kristin Fjelde Tjelle sin artikkel om rammene for misjonsprestær si prosessjonsutøving. Kristin Fjelde Tjelle, “Rammer for misjonsprestens profesjonsutøvelse på 1920-tallet,” *Norsk tidsskrift for misjonsvitenskap* 79, no. 1 (2025).

6 Jan-Martin Berentsen, Tormod Engelsviken, and Knud Jørgensen, “Innledning,” i *Missiologi i dag*, red. Jan-Martin Berentsen, Tormod Engelsviken og Knud Jørgensen (Oslo: Universitetsforlaget, 2004), 16-17.

7 Attest frå Ola J. Ryan, 1920. Misjons- og diakoniarkivet (MDA), VID-MA-A-1063-D-L1959-2

Sparbu framhaldsskule,⁸ eit seks månaders kurs ved Sund folkehøgskole, og ein vinter som lærar i folkeskulen, sendte han 30. juli 1920 søknad om opptak til Misjonsskolens «ekstra-kursus».⁹

I oktober 1920 vart Arne Moen tatt opp på Misjonsskolen, og han vart ein del av det som seinare har blitt omtala som hastverksskullet eller ekstrakullet ved skulen.¹⁰ Dette kullet vart tatt opp utan eksamen artium. Første året tok dei middelskuleeksamen før dei vart overført til teologisk avdeling året etter. Generalsekretær i NMS og lærar ved Misjonsskolen, Einar Amdahl, uttalte om Arne Moen som student: «Moen er en meget solid karakter med meget gode evner og er kommet langt i sine studier. Han er en dyp-natur og har adskillig poetiske anlæg. Særdeles behagelig at ha med at gjøre. Her gir meget gode forhåbninger.»¹¹

Året etter at Arne Moen vart ordinert i St. Petri kyrkje i Stavanger gifta han seg med Ragna Lovise Nesjan frå Frol i Trøndelag. Ho hadde eit års sjukepleieutdanning.¹² Dei to reiste saman til Madagaskar same året. Misjonærrapportar og referat frå misjonærkonferansar på Madagaskar teiknar eit bilde av kva arbeid han var involvert i. Første gong Moen er nemnt i ein misjonærrapport blir dei ynskt velkommen til ein lang arbeidsdag på Madagaskar.¹³ Det første oppdraget han får er å følgje opp byggearbeida som blir gjort på Antsirabe.¹⁴ Året etter blir han plassert på katekist-skulen i Vangaindrano på Austkysten av Madagaskar. Arne og Ragna Moen var lenge på Austkysten, og dei hadde ulike tenestestadar i landsdelen; Vangaindrano, Faranfangana og Manakara.

Frå slutten av 1932 til byrjinga av 1934 var Ragna og Arne Moen på heimeopphald i Norge. Då dei kom tilbake var han blitt vald til tilsynsmann for den nyoppretta konferansekrinsen på Austkysten.

Arne Moen var framleis tilsynsmann på Austkysten då andre verdskrig braut ut. Då Noreg vart invadert stoppa sambandet og kommunikasjonen med heimlandet.

8 Vitnemål frå Sparbu framhaldsskule. MDA, VID-MA-A-1063-D-L1959-2

9 Søknad frå Arne Moen, 30. juli 1920. MDA, VID-MA-A-1063-D-L1959-2

10 Emil Birkeli and C. Tidemann Strand, *Kallet og veien. Det Norske Misjonsselskaps misjonsskole 1859-1959* (Misjonsselskapets forlag, 1959), 108-15.

11 Amdahl i «Uttalelse om eleverne theologiklassen på Missionsskolen.» 22.08.1923.

MDA, VID-MA-A-1063-D-L1959-1. Joar Haga går i ein annan artikkel i dette nummeret av NTM nærare inn på desse læraruttalene som ein del av danninga av studentane ved Misjonsskolen. Joar Haga, «Misjonsskole og danning,» *Norsk tidsskrift for misjonsvitenskap* 79, no. 1 (2025).

12 *Guds høstfolk: Det norske misjonsselskaps misjonærer 1842-1977*, (Stavanger: Det norske misjonsselskap, 1977).

13 «Referat av 49de konferenses forhandlinger paa Antsirabe 7-20 mars 1926,» (Tananarive: Imprimerie de la Mission Norvégienne, 1926), 3.

14 Som Kristin Fjelde Tjelle påpeikar, var det (den mannlege) misjonspresten som hadde definerte arbeidsoppgåver. Tjelle, «Rammer for misjonsprestens profesjonsutøvelse.»

Pengeforsendingane frå NMS stoppa. Men bortsett frå noko dårlegare økonomi og avgrensa kontakt med heimlandet, så speglar rapportane frå dei første krigsåra at det går godt i arbeidet. Kyrkjelydar tek ansvar for eigen økonomi, arbeidet får økonomisk støtte frå andre stader, og det er vekkingar i nye område.¹⁵ Men fleire misjonærar fekk helseutfordringar, og klimaet på Austkysten var krevjande. På misjonærkonferansen i 1943 fekk Arne Moen eit års permisjon frå tilsynsmannsoppgåva på grunn av helseilstanden til Ragna. Dei flytta til Innlandet der klimaet var betre. Så langt kreftene tillèt skulle Arne Moen undervise på presteskulen i Fianarantsoa. Då det eine året var omme hadde dei framleis bruk for han på presteskulen. Han underviste difor der til september 1945.

Etter krigen greidde NMS å skaffe eit fly som frakta misjonærar heim til Noreg.¹⁶ Ragna og Arne Moen kom med på den andre turen frå Madagaskar til Noreg allereie hausten 1945.¹⁷ Det tyder på at helseilstanden deira ikkje var god, for nokre misjonærar måtte vente heilt til 1948 før dei fekk reise til Noreg igjen.¹⁸

Sommaren 1948 reiste dei ut igjen. Av omsyn til Ragna si helse fekk dei ikkje reise attende til Aust-Madagaskar, og dei reiste til Madagaskar Innland «på egen risiko»¹⁹ Medan dei venta på at Arthur Snekkenes, som vart valt til tilsynsmann for Madagaskar innland, Skogen og Bara, skulle kome attende til Madagaskar etter Noregsopphald, hadde Arne Moen denne oppgåva.²⁰ Han vart også valt som styrar for presteskulen i Fianarantsoa.²¹ I to år var Ragna og Arne Moen og tilsynsmannsfolk i Tananarive. Denne tida blir av Gunnar Andreas Meling²² skildra som eit omflakkande og strevsamt liv i ei vanskeleg og problemfylt tid på Madagaskar.²³

Ragna og Arne Moen fekk ikkje barn. Det er ikkje så lett å spore kva rolle Ragna hadde i ulike samanhengar, men at Ragna har vore ei viktig støtte for mannen sin var tydeleg. I brev Arne Moen skreiv heim til generalsekretær Amdahl skreiv han under

15 Kjetil Aano, «Madagaskar i krig,» i *I tro og tjeneste. Det Norske Misjonsselskap 1842-1992*, red. Torstein Jørgensen (Stavanger: Misjonshøgskolen, 1992), 357-61.

16 «Den vanskelege overgangen,» 363.

17 «Referat fra forhandlingene paa 13de konferanse for Øst-Madagaskar holdt i Vangaindrano 1.-17. mai 1946,» (Kragerø 1946).

18 Aano, «Den vanskelege overgangen,» 363.

19 Brev frå Arne Moen til misjonssekretær Skauge datert 27. oktober 1955. MDA, VID-MA-A-1045-D-Db-Dbb-L0719-7

20 «Referat fra Madagaskar Innlands konferanseforhandlinger 71. konferanse 11.-24. april 1948. På Antsirabe.» «Referat fra konferansen for Madagaskar Innland, Skogen og Bara. 72. konferanse. På Antsirabe 27. mars - 11.april 1949.»

21 «Referat fra konferansen for Madagaskar Innland, Skogen og Bara. 73. konferans på Antsirabe mars 1950,» 2

22 Mellom anna tidlegare Madagaskarmisjonær, heimesekretær og litteraturssekretær i NMS.

23 Nekrolog Ragna Moen, G.A.M, «Dødsfall,» *Norsk Misjonstidende* 1971.

og helste både frå seg sjølv og Ragna. Og i nekrologen til Ragna står det: «I alt dette fikk fru Moen stå ved sin manns side som en god medarbeider, helst i det stille,- og slik fikk hun også vinne mange gasseres vennskap og takknemlighet. For oss misjonærer var det alltid som å komme til en fredet plett midt i arbeidsjaget når vi under reiser fikk ta inn i Moens lune hjem der ute. Vi hadde mange rike, gode minner fra samvær i dette hjem.»²⁴

Den siste årsrapporten Arne Moen skreiv var i 1954. Same året reiste dei to heim til Noreg. Det viste seg å vere for godt. For sjølv om dei nok kunne tenke seg å reise ut igjen, måtte dei innsjå at deira tid på Madagaskar var over. I brev til misjonssekretær Skauge i 1955 skildrar Arne Moen avreise frå Madagaskar slik: «Selv om det ikke ble sagt eller bestemt noe videre ved vår avreise fra Madagaskar, måtte vi selv allerede da regne med den mulighet at vår tjenestetid på Madagaskar var slutt. Men vi orket ikke si farvel for godt til Solskinnsøya».²⁵ I same brevet klargjorde Arne Moen at dei ikkje kom til å reise ut igjen. Grunngevinga var ein kombinasjon av sjukdom og alder. Han sleit med hudsjukdom på begge beina, og måtte jamnleg ha behandling. Denne fotskaden hadde også gjort at han dei siste tre åra på Madagaskar hadde slite med å utføre alle reisene som hørde til tenesta. Men, som han skriv, «Om Gud gir liv og helse i noen år framover, håper jeg også etter endt ferietid å få lov til å reise litt for N.M.S her i heimlandet.» Etter ei lengre sjukmelding var han aktiv i heimetenesta og i reiseverksemd for NMS – og ivrig etter å oppdatere seg på arbeidet på Madagaskar.²⁶

Han vart pensjonist 1. november 1966. Arne Moen døydde 8. september 1971. Kona Ragna døydde 8. mai 1978.²⁷

Teologiske og kyrkjelege straumdrag i mellomkrigstida i Noreg

I denne korte gjennomgangen vil eg fokusere på kyrkjelege og teologiske straumdrag i Noreg i mellomkrigstida. Dette fungerer som eit bakteppe for å kunne analysere preika Arne Moen heldt i St. Petri kyrkje i juni 1924.

På byrjinga av 1900-talet vaks det fram fleire folkerørslar som på ulike måtar prega samfunnet; avhaldsrørsla, målrørsla og arbeidarrørsla.²⁸ Oftestad, Rasmussen og Schumacher karakteriserer også den pietistiske lekmannsrørsla som ei folkerørsla. Denne rørsla var sterkt prega av tradisjonen frå Pontoppidan og Hans Nielsen Hauge

24 Nekrolog Ragna Moen *ibid.*

25 Arne Moen, brev til Skauge 27. oktober 1955. MDA, VID-MA-A-1045-D-Db-Dbb-L0719-7

26 Arne Moen, brev til Skauge 22. februar 1956. MDA, VID-MA-A-1045-D-Db-Dbb-L0722-2. Ut frå årsmeldingar til Trøndelag krets kan vi lese at Moen var utsending for Landsstyret.

27 G.A.M, "Dødsfall."

28 Carl Fr Wisløff, *Norsk kirkehistorie III*, vol. 3 (Oslo: Lutherstiftelsen, 1971), 215.

i tillegg til vekkingar mot slutten av 1800-talet.²⁹ Utover på byringa av 1900-talet opplevde dei frivillige kristne organisasjonane stor vekst.³⁰ NMS var ein av desse. Tjelle gir, i hennar artikkel i dette nummeret av NTM, eit inntrykk av kva rolle og posisjon NMS hadde i samfunnet generelt, og i Stavanger spesielt.³¹ I vekkingrørslene var det ei vekt på å forkynne evangeliet slik at den enkelte kom til tru. Dette prega også misjonsforståinga og misjonsstrategien på denne tida.³²

Den såkalla professorstriden på teologisk fakultet ved Universitetet i Oslo på byringa av 1900-talet innleia på mange måtar kyrkjestrident som følgde dei neste tiåra.³³ Tilsetjinga av Johannes Ording ved Teologisk Fakultet og ringverknadane av denne førte til opprettinga av Menighetsfakultetet. Ording avviste mange av dei kristne dogma, mellom andre treeiningslæra, læra om Kristi to naturar, Kristi preeksistens, jomfrufødsel og Jesu lekamlege oppstode.³⁴ Dåpssynet hans avveik frå Augustana og den vesle katekisma då han hevda at det ikkje var frelse i dåpen.³⁵ Den liberale teologien hadde fleire talspersonar og etter kvart var det mange prestar som kunne nemnast liberale. Debatten kring vedkjenningane prega mellomkrigsåra.³⁶

Som eit svar på den liberale teologien fann det store møtet i Calmeyergata stad i 1920. Dei som var samla der avla ei samla vedkjenning til det kyrkjelege vitnesbyrdet om Kristus slik det var gitt i Apostolikum. Oftestad, Rasmussen og Schumacher hevdar at Calmeyergatemøtet i første omgang skjerpa kyrkjestrident.³⁷ Men det var denne linja som vart dominerande utover på 20-talet.³⁸

Misjonsarbeidet på Madagaskar

Eg gir her ein kortfatta presentasjon av misjonsarbeidet på Madagaskar fram mot det tidsrommet Arne og Ragna Moen tenestegjorde der. I analysedelen vil eg så gå nærare inn i konteksten og aktuelle problemstillingar.

Då Arne og Ragna Moen kom til øya i 1925 hadde NMS hatt arbeid der i nærare 60 år. Dei første NMS-misjonærane kom til Madagaskar i 1866,³⁹ og arbeidet starta opp

29 Bernt T. Oftestad, Tarald Rasmussen, and Jan Schumacher, *Norsk kirkehistorie*, 2. utg. red. (Oslo: Universitetsforl., 1993), 254.

30 Wisløff, *Norsk kirkehistorie III*, 3, 200-22.

31 Tjelle, "Rammer for misjonsprestens profesjonsutøvelse."

32 Brynjar Haraldsø, *Kirke og misjon gjennom 2000 år: Kirke- og misjonshistorie* (Oslo: Lunde, 1997), 272.

33 Oftestad, Rasmussen, and Schumacher, *Norsk kirkehistorie*, 242.

34 Wisløff, *Norsk kirkehistorie III*, 3, 156.

35 Ibid., 148-50.

36 Ibid., 148-59. 201. 45-66.

37 Oftestad, Rasmussen, and Schumacher, *Norsk kirkehistorie*, 248.

38 Ibid., 250.

39 Torstein Jørgensen, "De første 100 år," i *I tro og tjeneste. Det Norske Misjonsselskap 1842-1992*, red. Torstein Jørgensen (Stavanger: Misjonshøgskolen, 1992), 41.

i Betafo, ein by i innlandet, i 1867.⁴⁰ Trass i at dei tre første tiåra var prega av politisk uro, og av at Madagaskar vart fransk koloni i 1895,⁴¹ så var dette ein periode med vekst og framgang for misjonsarbeidet på Madagaskar. I denne perioden auka misjonæartalet på Madagaskar frå 16 til 106, og arbeidet vart utvida frå innlandet til vestkysten i 1874 og til austkysten (Vangaindrano) i 1888.⁴²

Vestkysten vart ein sjølvstendig konferansekrins i 1878.⁴³ Eit liknande vedtak vart gjeldande for austkysten i 1897, men dette fungerte dårleg, og arbeidet på austkysten vart difor innlemma i innlandskrinsen igjen til 1933,⁴⁴ då Arne Moen vart vald til første tilsynsmann for krinsen.

Personalsituasjonen på Madagaskar var svært krevjande etter første verdskrig. Dersom NMS skulle greie å halde arbeidet på Madagaskar ved like, måtte det ekstraordinær innsats til. Dette var bakgrunnen for at alle kandidatane frå det 11. kullet ved Misjonsskolen vart sendt til Madagaskar i 1920, og for at Misjonsskolen same året tok opp ekstrakullet som Arne Moen var ein del av.⁴⁵

Misjonæranne som tenestegjorde på Madagaskar, var, til liks med andre misjonærar utsendt av NMS, bundne av misjonærinstruksen. Arne og Ragna Moen var heile misjonærtida si bundne av misjonærinstruksen som vart vedteken på NMS si generalforsamling i 1924.⁴⁶

Preika i St. Petri kirke i 1924

Preika Arne Moen heldt i St. Petri kirke i 1924 er gjengitt i heilskap i avisa Stavangeren.⁴⁷ Det er denne utgåva eg vil analysere i denne artikkelen. Men det er også verd å merke seg at preika gjorde inntrykk på tilhøyrarane. Redaktør Hustad i Brønnøysund Avis skriv følgjande om preika:

Paa en høist tiltalende, særdeles opbyggende og grei maate tolket den unge prest livets evangelium, saa det var en fryd at høre. For mig som oprindelig indtrønder var det kanske ennda mere gjildere og gripende end for mange andre at høre Moens

40 Ibid., 43.

41 Ibid., 52.

42 Ibid., 55.

43 Ibid., 57.

44 Ibid., 61; Gabriel Nakkestad, *Med smil i gråt på Øst-Madagaskar* (Oslo: Luther forlag, 1978), 98.

45 Jørgensen, "De første 100 år," 127.

46 *Instruks for Det Norske Misjonsselskaps misjonærer*. For ein grundigare presentasjon av misjonærinstruksen og det som vart vedtatt på NMS si generalforsamling i 1924, sjå Tjelle, "Rammer for misjonsprestens profesjonsutøvelse."

47 *Stavangeren*, 30. juni 1924.

herlige, varme og ungdomsfriske vidnesbyrd ved denne anledning.⁴⁸

Bibelteksten Arne Moen tok utgangspunkt i var Paulus sine ord frå 1. Korinterbrev 1, 17-25 – om Guds visdom og menneskevisdom. Dette er ikkje ein av dei oppsette kyrkjeårstekstane verken for søndagen før eller for gudstenesta dagen etter.⁴⁹ I og med at ordinasjonsgudstenesta vart halden på ein laurdag, ser det ut for at preiketeksten denne dagen er ein fritt valt tekst. Om det er Arne Moen som sjølv har valt teksten, eller om han har blitt bedt av nokon andre om å tale over akkurat denne teksten, veit vi ikkje.

Predikanten sa at han har Paulus som førebilete når han proklamerer at han er sendt for å forkynne Kristus. Fokuset er på Kristus. Arne Moen kombinerer ein gjennomgang av kven Kristus er og kva han har gjort med eit personleg vitnesbyrd. For ei meir enn fullsett kyrkje gir han på mange måtar ei programerklæring for både si eiga og kullingane si misjonærpresteneste;

Vi er en stor flok unge mænd, som i dag har faat vigsel til Kristi teneste. Maatte vi da faa naade til at male Kristus for folkene. At hele vort liv derute – i ord og gjerning – maatte ha denne overskrift: Vi forkynder Kristus! Forkynder ham slik som vi har lært ham at kjende i det personlige samliv med ham, og slik som han lyser os i møte ut fra den hellige skrift.

I analysen fokuserer eg på tema og utsegner i preika som viser den misjonsteologiske forståinga Arne Moen representerer. Det første som er heilt tydeleg, er fokuset på Kristus som einaste vegen til frelse. Dernest ser eg nærare på kva han forstår som misjonen sitt oppdrag. I tillegg vil eg røre ved korleis han fokuserer på alle sitt kall til teneste og deltaking i oppdraget. Til slutt ser eg nærare på korleis han i denne preika uttrykker ei forståing av at evangeliet er noko som blir formidla frå den kristne til den ikkje-kristne delen av verda.

Kristus - einaste vegen til frelse

Arne Moen slår fast at: «Hovedsummen I vor tekst er denne: Overfor al verden, med al dens visdom og klokskap, forkynder jeg Kristus som eneste vei til frelse.»

Vidare i preika går han gjennom kven Kristus er og kva han har gjort. Han peikar på at Jesusbarnet som vart fødd, var frelsar. Han framhevar også Jesus som det sanne mennesket som eit ideal for korleis livet skal levast. Dernest peikar han på Kristus som krossfest. Kristus gav seg sjølv for å frelse dei som er fortapt. Og Kristus er den oppstadne som gir håp i møte med døden. Til sist peikar han på at Kristus sit ved

48 M. Hustad, "Generalmøtet i Stavanger. Oplevelser og indtryk," *Brønnøysund. Upolitisk Organ for Søndre Helgeland*, Mandag 11. august 1924 1924, 1.

49 *Det Nye Testamente*, (Kristiania: Det Norske Bibelselskabs forlag, 1904).

Faderens høgre hand, at han har all makt i himmel og på jord, og at han vil dra menneska nærare seg.

Arne Moen legg her vekta på ei kristologisk forståing av misjon. Det Moen framhevar samsvarer godt med også det notidige misjonsteologiar fokuserer på når det gjeld Kristus si rolle i misjon.⁵⁰ Men når Arne Moen vektlegg Kristus som einaste vegen til frelse, og at det er denne budskapet desse misjonsprestane skal gå med, impliserer dette at han tydeleg tek stilling og posisjonerer seg i høve til to pågåande teologiske problemstillingar. Den eine er tilhøvet til den liberale teologien, og den andre er debatten kring korleis ein skal forhalde seg til andre religionar.

Som vi tidlegare har sett, er det mellom anna forståinga av kven Kristus er og kva rolle han har, som er noko av striden si kjerne i den kyrkjelege debatten på 1920-talet. Ording avviste mellom anna jomfrufødsel og Jesu lekamlege oppstode.⁵¹ Ved at Arne Moen så tydeleg tar for seg kven Kristus er og kva han har gjort, tek han avstand frå dei som forfektar ein liberal teologi.

På byrjinga av 1900-talet vart spørsmåla knytt til korleis ein skulle forhalde seg til andre religionar brennbare.⁵² Som ei førebuing til den store misjonskonferansen i Edinburgh i 1910, vart det sendt spørsmål til misjonærar på mange kontinent og frå mange kyrkjer om korleis dei forholdt seg til andre religionar. Svara som kom inn, varierte. Rapporten Cairns laga uttrykte sympati for andre religionar samtidig som ein fastheldt at trua på Kristus var nødvendig.⁵³ I følge Wind var det likevel nyansar i korleis tilhøvet til religionane vart forstått. Dei engelsk-talande argumenterte med at Ordet, med referanse til Johannes 1, stadig openberrar seg og er kjelde til det sanne og gode i andre religionar. Som ein analogi til Kristus si oppfylling av lova og profetane (Matteus 5,17), oppfyller⁵⁴ Kristus det sanne og gode i andre religionar. Dei kontinentale teologane derimot såg desse sidene ved andre religionar som restar av ei opphavleg openberring. Denne openberringa vart såleis eit berøringspunkt for den kristne budskapet. Men menneske i andre religionar måtte kallast til omvending og til å bryte med den religiøse fortida si.⁵⁵

50 Tormod Engelsen, "Misjonsteologi og misjonsteologi," i *Missiologi. En innføring*, red. Jeppe Bach Nikolajsen, et al. (Oslo: Cappelen Damm Akademisk, 2022), 59-82.

51 Wisløff, *Norsk Kirkehistorie III*, 3, 156.

52 Timothy Yates, *Christian Mission in the Twentieth Century* (Cambridge: Cambridge University Press, 1994), 24-28.

53 Ibid., 28.

54 Dei nytta her ordet "fulfillment".

55 Wind, A, "The Protestant Missionary Movement from 1789 to 1963," i *Missiology: An Ecumenical Introduction: Texts and Contexts of Global Christianity*, red. A. Camps, L. A. Hoedemaker, M. R. Spindler og F. J. Verstraelen (Grand Rapids, Mich: Eerdmans, 1995), 237-262, 245

Generalsekretær⁵⁶ i NMS frå 1889-1920, Lars Dahle, var utsending til konferansen i Edinburgh.⁵⁷ Dahle var ein sterk og markant leiari av NMS,⁵⁸ og det er grunn til å tru at også erfaringane hans frå misjonskonferansen i Edinburgh var med på å prege dei ti siste åra hans som generalsekretær. Det er også naturleg om desse erfaringane direkte og indirekte var med på å prege både andre lærarar og det som vart undervist ved Misjonsskolen i desse åra. Sjølv om Dahle var blitt 77-78 år då Arne Moen tok til på studiet i 1920, underviste Dahle også dette kullet i starten av studiet deira.⁵⁹ Det er difor sannsynleg at Arne Moen kjende til debatten som føregjekk i Edinburgh i 1910. Sjølv om Arne Moen ikkje drøftar den nemnde problemstillinga i preika si, så slår han tydeleg fast at Kristus er einaste vegen til frelse. Med det posisjonerer han seg også i dette spørsmålet.

Misjonen sitt oppdrag

Arne Moen er tydeleg på kva som er hans og misjonsfolket sitt felles oppdrag: «Saa staar vi sammen i dette: Vi forkynder Kristus.» Fokuset er på forkynninga av evangeliet om Jesus Kristus. Sunquist peikar på at på 1800-talet var motivasjonen for kristen misjon først og fremst Jesu befaling. Som ei lydshandling, og som eit uttrykk for Guds kjærleik, ville kristne reise til andre delar av verda for å formidle evangeliet til menneske som ikkje hadde høyrte det enno.⁶⁰ Haraldsø framhevar også at forkynninga var det primære middelet i misjonsarbeidet. Samstundes peikar han på at skularbeidet vart viktig på 1900-talet.⁶¹ Sjølv om det også hadde vore innslag av diakonal verksemd tidlegare, hevdar Sunquist at det var først med moderniteten at sosiale grunnar for misjonsarbeidet vart tydelege.⁶²

Ein annan stad i preika seier Arne Moen det slik: «Men alle har vi et maal: at gjøre mennesker lykkelige for tid og evighet.»

Moen spesifiserer ikkje nærare kva han legg i dette, men han utdjuvar kva det ikkje er:

Hva er midlet vi skal række hedningerne til frelse? Er det moralske lover? Eer det europæisk kultur? Det er mange i vor tid som anser dette sidste for at være den

56 Til 1916 var nemninga sekretær, deretter generalsekretær. Jørgensen, "De første 100 år", 96.

57 Jørgensen, "De første 100 år", 97.

58 Ibid., 91-97

59 Birkeli og Strand, *Kallet og veien*, 110.

60 Scott W. Sunquist, *Understanding Christian Mission: Participation in Suffering and Glory* (Grand Rapids, Mich: Baker Academic, 2013), 110.

61 Brynjar Haraldsø, *Kirke og misjon gjennom 2000 år: Allmenn kirke- og misjonshistorie*, (Oslo: Lunde forlag, 1997), 272

62 Sunquist, *Understanding Christian Mission*, 110.

bedste hjælp til hedningefolkene. Men jeg tænker nogen hver av os synes dette middel er fattigt, naar det gjælder sjælenes frelse. Dere som er her, og de mange, mange utover Norges land som arbeider for hedningernes frelse, synes jeg høre si: Vi har bare ett bud at sende, bare ett middel til frelse for syndere. Og det er det samme som for Paulus: Kristus – ordet om Kristus.

Arne Moen tar med disse orda avstand frå det Berentsen kallar for «Misjon i sivilisasjonens teneste».⁶³ Berentsen trekker fram Harnack som ein tydeleg representant for dette synet.⁶⁴ Fleire stemmer innan den historiske liberale teologien grunn gav misjon ut frå tenkinga om kristendommen som den høgast utvikla religionen. Men også ei optimisme på vestleg kultur sine vegne.

Bosch hevdar at der liberale og konservative skilde lag var i målet med misjon. Medan nokre hevda at målet med misjon var å føre menneske til Kristus og evig frelse, var andre meir opptekne av skapinga av ein evangeliesentrert sivilisasjon og fordelane det vil gje til samfunnet.⁶⁵ I følge Bosch var ein av dei mest brukte bibeltekstane i misjonssamanheng rett etter første verdskrigen orda av Jesus i Johannes 10,10: «Eg er komen for at de skal ha liv og overflod.» Newbigins hevdar at overflod vart tolka som overflod av det gode som moderne utdanning, helsevesen og jordbruk kunne tilby for naudstilte menneske.⁶⁶

Arne Moen har fokuset på Kristus. Tilsynelatande ser det difor ikkje ut til at han er prega av desse internasjonale trendane. Tvert imot avviser han at det er europeisk kultur og moralske lover som skal formidlast. Samtidig er det også tenkeleg at også han var, som andre vestlege misjonærar, var blind for sin eigen etnosentrisme og ureflektert tok med seg sine egne verdiar og idear.⁶⁷

Kallet til teneste

Som vi allereie har sett vektla Arne Moen at kallet til teneste og oppdraget gjeld alle: «Saa staar vi sammen i dette: Vi forkynder Kristus.» og «Vi arbeider hver paa vor maate i missionstjenesten.» Dei som er heime deltar med andre ord i oppdraget. Som

63 Thor Strandenæs, «Gudstjeneste og misjon,» i *Missionologi i dag*, red. Jan-Martin Berentsen, Tormod Engelsen, and Knud Jørgensen (Oslo: Universitetsforlaget, 2004), 119-21.

64 Berentsen viser til boka *Kristendommens vesen*. Eg finn ikkje boka på norsk, men i engelsk og tysk utgåve. Engelsk: Adolf von Harnack, *What is Christianity?*, Das Wesen Des Christentums (Philadelphia: Fortress, 1986).

65 David J. Bosch, *Transforming Mission. Paradigm Shifts in Theology of Mission*, Twentieth Anniversary Edition red., vol. 16, American Society of Missiology Series (Maryknoll, New York: Orbis books, 2011), 304.

66 Lesslie Newbigin, *The Open Secret. Sketches for a Missionary Theology* (Grand Rapids, Mich: Eerdmans, 1978), 103.

67 Bosch, *Transforming Mission*, 16, 301.

Arne Moen seier det: «Vi [...] går som sendebud i Eders sted». Og: «Saa staar jeg her i dag – færdig til at gaa ut med dette store bud fra dere. Jeg er glad og lykkelig over at faa være sendebud.» Dei som er heime er med på å bringe Kristus «ut til hedningene.» Arne Moen vektlegg også det personlege kallet. Her nyttar han Paulus, forfattern av

preiketeksten i 1. Korinterbrev, som førebilete. Først peikar han på at Paulus hadde hatt eit personleg møte med Jesus Kristus. Dette møtet snudde opp-ned på Paulus sitt liv. Så stiller han spørsmål ved om Guds folk i dag har den same trua på Jesus Kristus. Ikkje lenge etter i preika formidlar han to viktige hendingar i sitt eige liv. Hendingar som han, i følge han sjølv, klynger seg til «naar tvil og forsakthet melder sig.»

Den første hendinga var den gongen han møtte Jesus. Dette skildrar han som den største dagen i livet sitt:

En dag da sorgen laa tung over mit unge liv. Jeg hadde set frelseren før, møtt ham ogsaa, men altid gaat ham forbi. Nu bøiet jeg mig for ham, og fik opleve ham som min frelser. Aa, for en dag – den største i mit liv.

Han seier så at han hadde eit anna stort møte med Jesus: «Da ga eg ham mit ja paa at eg var villig til at gaa som sendebud i hans sted. Morgenen efter blev ansøknungen skrevet til Det Norske Misjonsselskap.»

Arne Moen hadde ei klar forståing av at Gud hadde leia han dit han var komen. Han brukte ikkje ordet kall eller misjonskall, men omtala seg sjølv som eit sendebod. To personlege møte med Jesus hadde endra og bestemt livsvegen hans. Det er også desse møta som motiverer han til teneste. Slik eg tolkar Arne Moen ynskjer han at alle menneske skal få personlege møte med Kristus, og på den måten også få tent gløden til å få vere med og bringe evangeliet ut til andre:

Jeg skulde ønske at nogen av dere ved dette vitnesbyrd kunde ha blit mere glad i Kristus end før. At det kunde være tak i din sjæl for at ogsaa du faar lov at tro at du eier Kristus som din frelser. Og saa at denne tak kunde bli til glød i dit hjerte eftar at faa bringe Kristus ut til hedningene.

Vektlegginga på det personlege møtet med Jesus er i tråd med forkynning prega av vekkingskristendomen.⁶⁸

Samtidig som oppdraget gjeld alle, er det tydeleg at nokre får kallet til å vere sendebod og reise til andre stader. Arne Moen omtaler den tenesta han og dei andre misjonsprestane skal inn i som ei teneste der dei gir sine liv der ute. Med andre ord oppfattar han dette kallet som livslangt. Tjelle peikar på at dette var eit rådande ideal på 1920-talet.⁶⁹

68 Oftestad, Rasmussen, and Schumacher, *Norsk kirkehistorie*, 252-56.

69 Tjelle, “Rammer for misjonsprestens profesjonsutøvelse.”

Med evangeliet til heile den ikkje-kristne verda

Fleire gonger i preika er det formuleringar som speglar ei forståing av at misjon var noko som føregjekk frå sør til nord, frå den kristne til den ikkje-kristne delen av verda. Han talar om «hedningefolkene», «derute» og «missionsfolket herhjemme.» I preika siterer han ei gammal kone som hadde helsa han med «Du maa hilse hedningerne fra mig, at det er bare en som kan frelse, og det er Jesus.» Desse utsegnene kan spegle ei forståing som Engelsviken skildrar slik: «Misjonen ble forstått som det kristne Vestens ansvar overfor de fargede hedningfolk i andre verdensdeler; den ble sett på som en «erobring» av områder som ennå ikke var kristnet».⁷⁰ Denne forståinga var tydeleg uttala på Edinburgh-konferansen i 1910. Hovudtemaet for konferansen var “Carrying the Gospel to All the Non-Christian World”.⁷¹ Ifølgje Wind oppfatta ein verda som delt inn i den siviliserte kristne vesten og den ikkje-kristne resten. Rapporten slo fast at målet med kristen misjon var å kristne heile den ikkje-kristne delen av verda med vestleg kultur og den vestlege kyrkja som modell.⁷² Som tidlegare argumentert for, er det naturleg at undervisninga ved Misjonsskolen var prega av impulsar frå misjonskonferansen i Edinburgh. At også Arne Moen bar med seg ei forståing av at han var med på å bringe evangeliet frå nord til sør, er naturleg. Ei slik oppfatning var nok gjeldande til slutten av 1900-talet. Dagens misjonsforståing legg derimot til grunn at kristen misjon føregår på kryss og tvers mellom ulike kontinent og land, og at kristendomens tyngdepunkt ikkje lenger er i vesten.⁷³

Årsrapport frå Innlandet sør, Madagaskar 1953

Årsmeldinga for Madagaskar Innland, Sørkretsen 1953, er datert 5. mars 1954. Som vi har sett var arbeidet på Madagaskar frå 1933 delt inn i tre hovudkrinsar. Innlandskrinsen var delt i to; Sørkrinsen og Nordkrinsen. Misjonærkonferansen var den øvste autoriteten i krinsen, og misjonærkonferansen valde tilsynsmann for krinsen.⁷⁴ Årsmeldinga som blir analysert i denne artikkelen skreiv Arne Moen då han var tilsynsmann for Innlandskrinsen sør. Samla sett var innlandskrinsen den

70 Tormod Engelsviken, “Misjonstenkningen fra 1900 til vår tid,” i *Missiologi i dag*, red. Jan-Martin Berentsen, Tormod Engelsviken, and Knud Jørgensen (Oslo: Universitetsforlaget, 2004), 136.

71 Wind, “The Protestant Missionary Movement,” 244

72 Ibid., 244

73 Ingunn Folkestad Breistein and Kristin Norseth, “Historiske perspektiver på norsk misjon,” i *Missiologi. En Innføring*, red. Jeppe Bach Nikolajsen, et al. (Oslo: Cappelen Damm Akademisk, 2022), 167.

74 Aano, “Madagaskar i krig,” 356. For utfyllande informasjon om valet av tilsynsmenn og tilsynsmennene sine oppgåver, sjå Tjelle, “Rammer for misjonsprestens profesjon-sutøvelse.”

største av dei tre krinsane både når det galdt arbeidsinnsats og økonomi.⁷⁵ Krinsane var igjen delt inn i distrikt. Eit distrikt bestod av fleire prestegjeld med kvar sin prest. Misjonsprestane var ofte leiarar av eit distrikt, såkalla distriktsstyrarar. Denne årsmeldinga er skriven på bakgrunn av innsendte årsmeldingar og statistikkar frå alle distrikt og arbeidsgreiner i krinsen.⁷⁶

Årsmeldinga rører ved fleire tema som seier noko om tilhøva for misjonsarbeidet på Madagaskar, misjonsstrategien NMS arbeidde etter, og kva Arne Moen som tilsynsmann vektla. I denne analysen vil eg i hovudsak fokusere på og sjå nærare på korleis denne årsmeldinga speglar misjonsstrategien på Madagaskar, prosessen med sjølvstendigjeringa av den gassisk lutherske kyrkja samt problemstillingar knytt til det Arne Moen karakteriserer som heidenskap samt tilhøvet til styresmaktene.

Misjonsstrategi

I eit av avsnitta i årsrapporten nemner Arne Moen dei ulike arbeidsgreinene, og med det gir han også eit innblikk i kva det blir brukt tid og krefter på i arbeidet:

Vi kan ikke melde om store landevinninger i året som gikk, det gjelder både på den inder og den ytre fronten. Det er nok ikke få som ønsker fornying av sitt kristenliv og vekkelse i menighetene, og ber om dette. Hittil kan vi ikke melde om akkurat vekkelse. Men Guds gjerning ved kirken fikk fortsette om enn i det stille. Det daglige arbeid i menigheter og skoler, i foreninger og komiteer, besøk i heimer og på sykehus, gudstjenester og andre møter søndag etter søndag og på mange, mange hverdager,- i sannhet store ting at alt dette også i året som gikk, fikk være en virksom surdeig i folkets liv.⁷⁷

Mykje av det Arne Moen her nemner er knytt til lokalt kyrkjelydsarbeid. Den primære oppgåva for misjonæranne på Madagaskar hadde heilt frå starten vore forkyninga og det kyrkjelydsbyggande arbeidet. Sentralt i dette var gudstenestefeiringa.⁷⁸ Arne Moen trekker her fram det jamne arbeidet som held fram i det stille, og han seier at dei ikkje akkurat kan melde om vekking.

Aano hevdar i sin omtale av Innlandskrinsen på byrjinga av 1950-talet at både årsrapportar, brev og artiklar i Norsk Misjonstidende i åra før og etter 1950 er fulle av gledelege meldingar om at det er stor framgang og vekst i Innlandet, og at dette hadde

75 Aano, "Madagaskar i krig," 355.

76 "Referat fra den andre ordinære norske felleskonferanse på Madagaskar Antsirabe den 7. mars - 25. mars 1954," (1954), 8.

77 Ibid.

78 Jørgensen, "De første 100 år," 61-62.

sitt utspring i ei stor vekking som starta i 1946-47.⁷⁹ Men i følge Arne Moen har året 1953 vore eit «nokså alminnelig arbeidsår under arbeidsvilkår som også stort sett er vanlige for kretsen.»⁸⁰ Det kan vere at den store vekkingsbølga no var over, eller at Arne Moen ikkje tolkar det som har skjedd som uttrykk for ei vekking. Ein annan stad i rapporten skriv han nemleg at «Totalinntrykket blir da at arbeidet i kretsen også for 1953 gjennomsnittlig kan notere adskillig innhøstning og vekst. Tallet på menigheter stiger fra år til år, kristenflokken og nattverdmenigheten vokser, og kirkesøkningen øker»⁸¹ Han hadde sjølv erfaring med å stå midt i dei store vekkingane på Austkysten på slutten av 1930-talet, og kanskje samsvarer ikkje det han no erfarte med tidlegare erfaringar.⁸² Ulike vekkingar har utan tvil spelt ei stor rolle i misjonsarbeidet. Dette har derimot ikkje vore initiert av misjonærar, men er rørsler som har sprunge ut frå gassiske einskildpersonar.⁸³

I tillegg til det kyrkjelydsbyggande arbeidet er det tydeleg både i denne oppsummeringa og i rapporten forøvrig at skulearbeidet har ein sentral plass i arbeidet. Arne Moen gir ein annan stad i årsrapporten ei grunngeving av satsinga på skulearbeidet: «For å hjelpe på den alminnelige folkeopplysning ute på landsbygdene, og for kristen undervisning og oppseding for både kristne og hedenske barn.»⁸⁴ Jørgensen skriv at opplæring og skulearbeid stod sentralt heilt frå byrjinga av arbeidet på Madagaskar, og at store økonomiske og personellmessige ressursar tidleg vart sett inn i dette arbeidet. Haraldsø peikar på at å satse på skulearbeid på 1900-talet var ein utbreidd misjonsstrategi. Ved å satse på brei utdanning frå elementæruddanning til universitets- og høgskulenivå ville ein nå menneske som også ville bli sentrale personar i samfunnslivet.⁸⁵

Størsteparten av skuleinnsatsen på Madagaskar vart gjort inn mot grunnskulenivå. Som Rosnes har peika på, vart skulearbeidet sett på som essensielt i misjonsarbeidet. For å kunne bli rotfesta kristne, måtte gassarane kunne lese Bibelen på sitt eige språk.⁸⁶ Men det var ikkje berre undervisning på grunnskulenivå. Dei hadde også skular for vaksne, og særleg undervisning for dåpskandidatar. Det vart også gitt ulike former for

79 Aano, "Fridomskravet vaknar," 367-68.

80 "Referat felleskonferanse," 8.

81 Ibid., 9.

82 Nakkestad, *Med smil i gråt*, 115-16.

83 Jørgensen, "De første 100 år," 125-26; Aano, "Fridomskravet vaknar," 367-68. For ei innføring i vekkingsrørsla si historie, sjå Hans Austnaberg, "Shepherds and Demons: A Study of Exorcism as Practised and Understood by Shepherds in the Malagasy Lutheran Church," *Bible and theology in Africa* (New York: Peter Lang, 2008), 42-45.

84 "Referat felleskonferanse," 10.

85 Haraldsø, *Kirke og misjon gjennom 2000 år*, 272.

86 Ellen Veia Rosnes, "Protestant and French Colonial Literacies in Madagascar in the Early Twentieth Century," i *Empire and Education in Africa: The Shaping of a Comparative Perspective*, ed. Peter Kallaway and Rebecca Swartz, *History of Schools and Schooling* (New York: Peter Lang AG, 2016).

praktisk undervisning, dei hadde lærarskular og medisinskule.⁸⁷ Det framgår av rapporten at lærarmangel gjer at ein ikkje er i stand til å starte opp med så mange klassar som ein ynskjer på elementærnivå, og at ein nokre stader har måtta legge ned klassar. Arne Moen er tydeleg på at det hastar med å få på plass ein lærarskule i Fianarantsoa som fører fram til høgare eksamen.⁸⁸ I følgje Aano er skulearbeidet i heile 40-åra og byrjinga av 1950-åra i ei krise. Krisa er både knytt til dårleg økonomi som fører til lærarmangel – og til stadige endringar av skulelova.⁸⁹

Det framgår også av rapporten at opplæring av kyrkjelege arbeidarar vart vektlagt. I følgje årsrapporten manglar heile 64 kyrkjelydar katekistar, og søndagsskulen ligg nede mange stader. Fleire stader er det også prestemangel. Vekst kravde fleire som kunne bidra i opplæringa. Ein vektla difor utdanning av både katekistar, bibelskule og kurs for utdanning av kvinnelige kyrkjelydsarbeidarar, samt diakonissekurs. Og fleire kyrkjelydar kravde fleire prestar. Så presteskulen på Ivory i Fianarantsoa var svært viktig.⁹⁰

Sjølvtendiggjeringa av Den gassisk lutherske kyrkja

Det står ikkje mykje i rapporten som direkte omhandlar sjølvstendiggjeringa av Den gassisk lutherske kyrkja, men eg vil stoppe ved nokre utsegner og tema Arne Moen tar opp som rører ved dette.

Det går fram av årsrapporten at 1953 var eit historisk år for den gassisk lutherske kyrkja:

Den første generalsynoden etter den nye kirkeordningen hadde sin samling i Fianarantsoa i april, og var meget god i alle måter. Den nye synoden ble altså åpnet på samme sted som siste synodemøte etter den gamle ordning var samlet 50 år tilbake, i 1903. Presten R. Manoela ble valt til Synode-President.⁹¹

Arne Moen viser her til eit synodemøte i Fianarantsoa i 1903. Det var det andre synodemøtet etter at det var utarbeidd ein plan for ein samla demokratisk kyrkjestructur for ei sjølvstendig kyrkje. Men på si inspeksjonsreise til Madagaskar i 1903 deltok generalsekretær i NMS, Lars Dahle, på synodemøtet i Fianarantsoa. Der stoppa han kyrkjestructuren som hadde blitt vedtatt året før.⁹² Han argumenterte med at gassa-

87 Jørgensen s. 63

88 "Referat felleskonferanse."

89 Aano, "Den vanskelege overgangen," 393.

90 Jørgensen, "De første 100 år," 129-31.

91 "Referat felleskonferanse," 10.

92 Hovudstyret støtta Dahle i 1904. Jørgensen, "De første 100 år," 123.

rane måtte vere sjølvhjelpne økonomisk før dei kunne bli ei sjølvstendig kyrkje.⁹³

Spørsmålet om sjølvstyre var sentralt i tiåra som følgde. Madagassarane pressa på for auka sjølvstyre. Heimeleiinga i NMS heldt igjen og ville ikkje gje for mykje makt til dei lokale. Misjonærane på si side prøvde å komme med kompromissordningar. Som eit steg i retning sjølvstende, vart det i 1912 etablert ein rådgjevande komité, Comité Mixte – den blanda komiteen, som bestod av både gassiske valde representantar og misjonærar.⁹⁴ I 1927 vart det etablert ein kyrkjekonferanse i Innlandskrinsen ved sida av misjonærkonferansen som skulle bestå av misjonærar samt gassiske representantar frå dei distrikta og årsmøtekrinsane som hadde oppnådd økonomisk sjølvstende. I 1933 vart denne avgjerda mjuka opp noko ved at distrikta kunne få vere med i kyrkjekonferansen så sant dei stod for 2/3 av sjølvhjelpa. Først i 1943 vart det etablert kyrkjekonferanse på Vest-Madagaskar, og i 1944 på Aust-Madagaskar.⁹⁵

I krigsåra stoppa den økonomiske støtta frå Noreg opp, men gjennom krigsåra viste kyrkja på Madagaskar at dei i stor grad kunne greie seg på eiga hand.⁹⁶ Mellom anna difor blussa debatten om sjølvhjelp og sjølvstyre opp igjen. Fridtjof Birkeli hadde i tida si på Madagaskar under krigen utarbeidd eit forslag til kyrkjestructur,⁹⁷ og det hadde allereie i 1939 vore samtalar mellom dei ulike lutherske misjonsorganisasjonane om danninga av ei sjølvstendig madagassisk kyrkje. Trykket frå heimeleiinga i både NMS og dei amerikanske misjonsorganisasjonane bidrog til at prosessen brått gjekk raskt. I november 1950 var 44 gassarar og 25 misjonærar samla til den første generalforsamlinga og konstituerte Den gassisk lutherske kyrkja.⁹⁸ Og i årsrapporten frå 1953 kan vi altså lese at den første generalsynoden hadde funne stad i Fianarantsoa 50 år etter møtet i 1903.

Som det han kallar eit mørkt trekk i årsmeldinga, trekker Arne Moen fram den såkalla Mahamanina-saka. Denne saka skildrar Aano som ei «testsak for den kyrkjelige fridomen.»⁹⁹ Arne Moen skriv mellom anna dette i årsrapporten:

Det har ikke vært lett for Fianarantsoa distrikt og for misjonen å være så sterkt engasjert i denne opprivende striden. Retts-saken som de utelukkede i Mahamanina tvang oss inn i, førte i juni måned til en foreløbig avspenning idet domstolen i Fianarantsoa ikke ga klagerne medhold i de grove beskyldningene for underslag av store pengebeløp i årene 1939-42 og 1948-50. Men presten Razafimandimby ble

93 For debatten kring sjølvhjelp, sjå Tjelle, “Rammer for misjonsprestens profesjon-sutøvelse.”

94 Jørgensen, “De første 100 år,” 123.

95 Aano, “Den vanskelege overgangen,” 355.

96 Ibid., 358. Aano, “Fridomskravet vaknar,” 369.

97 “Fridomskravet vaknar,” 370-71.

98 Ibid., 372-73.

99 Aano, “Den vanskelege overgangen,” 377.

dømt til å erstatte 7 planker som skulle være forsvunnet.

I følge Aano byrja striden i kyrkjelyden Mahamanina i Fianarantsoa i 1951. Striden vart utløyst av gjensidige klager om økonomisk utruskap. Distriktskomiteen i kyrkja søkte å løyse striden, men dei gav opp og spurte misjonærane om hjelp. Misjonærane sa ja til å bistå. Aano skriv: «Misjonærane sette seg etter beste evne inn i saka, og valde etter vanleg framgangsmåte å støtta den parten dei meinte hadde retten på si side. Men den andre sida kjende seg foruretta av det og ville ikkje godta denne løysinga.»¹⁰⁰ Som Arne Moen også skriv vart avgjerda i domstolen i Fianarantsoa anka, og den gjekk etter kvart heilt til høgsterett. Mange menneske vart trekt inn i saka.

Medan Arne Moen i 1954 brukar orda «ikke vært lett», karakteriserer Aano i etterkant denne saka som tragisk for misjonærane. Saka kravde tid og krefter i mange år. Han hevdar at det var først på slutten av 1980-åra at bølgiene frå denne saka hadde lagt seg nokolunde til ro. Aano karakteriserer vidare denne saka som ei prøve som misjonærane ikkje bestod. Sjølv om kyrkja hadde blitt sjølvstendig greidde ikkje misjonærane å la vere å gripe inn. Denne saka førte og til at det oppstod ei usikkerheit mellom leiinga i kyrkja og misjonærane.¹⁰¹ Denne saka kan kanskje illustrere Bosch sitt poeng når han seier at velvilleg paternalisme kan vere eit hinder for å nå målet om å etablere sjølvstendige kyrkjer.¹⁰²

Ei tredje og siste utsegn frå årsrapporten som djupast sett rører ved sjølvstendigjeringa av kyrkja, er det Arne Moen skriv etter at han har omtalt visitasane: «Vi må snarest mulig få alt visitasmateriale i gassisk språkdragt, og selvsagt også visitasmeldingene.»¹⁰³ Her påpeikar han det urimelege at norske misjonærar skal visitere gassiske kyrkjelydar og at rapportane dei skriv i etterkant ikkje skal vere tilgjengelege for dei det gjeld.

Kampen mot heidenskapen

Tidleg i rapporten skildrar Arne Moen det han kallar for «hedenskapets mur». Han deler heidenskapen inn i to kategoriar. I den første, «uovervunne hedenskap» plasserer han tradisjonelle gassiske praksisar som omskjeringsfestar og likvendingsfestar og andre utslag av fedredyrkinga. På grunn av at gassarane er så slektsbevisste uttrykker han også at desse tradisjonelle praksisane er ein fare også for «våre kristne». Mange han kallar «perifere kristne» følgjer slektningane sine så langt dei kan utan å bli utelukka frå kyrkja. Denne forma for heidenskap leier over i det han kallar «hedenskap i grovere og mildere former». Dette foregår «mer eller mindre åpenlyst hos kirkens medlemmer.» Her plasserer han det han kaller usadelighet, tjuveri, løgn og bedrag. I tillegg trekker han fram «den kolossale stigning i import og forbruk av rusdrikk i alle former.»

100 Ibid.

101 Aano, "Fridomskravet vaknar," 378.

102 Bosch, *Transforming Mission*, 16, 301.

103 "Referat felleskonferanse."

Desse utsegnene av Arne Moen rører både ved spørsmål knytt til religion, kultur og verdsbilete. Det han karakteriserer som «uovervunne hedenskap» er tett knytt til tradisjonelle gassiske religiøse praksisar.¹⁰⁴

Han bruker også lys og mørke som metaforar. På den eine sida er mørkret: «Det er enda så mørkt i mang en landsby, for vi har ikke rukket frem til dem med evangeliet.» På den andre sida er den kristne kyrkjelyd berar av lyset: «Den er lyset i slektens liv.» I følgje Skeie er lys-mørke metaforen gjerne brukt av misjonærar når dei skildrar arbeidet dei står i.¹⁰⁵

Men det er også tydeleg at Arne Moen ber med seg si eiga kulturelle forståing i møte med dette. Mellom anna er det tydeleg at han er negativ til det auka inntaket av rusdrikk. Utan at eg kan slå det fast, vil det vere naturleg om Arne Moen sjølv er fråhaldsmann. I løpet av slutten av 1800-talet i Noreg var avhaldsrørsla blitt ei stor folkerørse, og det var om lag sjølvstendig at vedkjennande kristne skulle vere avhaldne frå alkohol.¹⁰⁶ Som Wisløff skriv vart avhaldssak kyrkjesak.¹⁰⁷

I følgje misjonærinstruksen skal misjonærane praktisere kyrkjetukt. Ja, §11 i misjonærinstruksen slår fast at «Kirketukten vies særlig omsorg.»¹⁰⁸ Ut frå det Arne Moen skriv gjer mange «perifere kristne» kalkuleringar om kor langt dei kan gå før det dei gjer fører til at dei blir utestengde. Arne Moen peikar på utfordringa som ligg i dette «lunkne og halve», og han viser med det eit underliggande ønske og ideal om at kristne skal leve eit reint liv og ikkje vingle mellom tradisjonell religion og kultur og det nye livet som kristne.

Tilhøvet til styresmaktene

Arne Moen skriv at «Med takk sømmer det seg også å nevne at forholdet til myndighetene var godt.» Dette er ikkje sjølvstendig, og gjennom dei nærare 90 åra NMS hadde hatt arbeid på øya, hadde tilhøvet til styresmaktene vore vekslende. Andre verdskrigen gjorde at synet på europearar endra seg, og til liks med andre stader, var den rådande kolonistrukturen i ferd med å rokkast. Nasjonalkjensla hadde vakse, ein hadde fått internasjonale impulsar frå fridomskampar andre stader i verda, og heimvende soldatar møtte kolonikvardagen igjen.¹⁰⁹ I 1947 braut det ut eit stort opprør der målet var å få franskmennene ut av landet og skipe eit sjølvstendig Madagaskar. Opprøret vart brutalt slått tilbake av dei franske koloniherrane. Brutaliteten frå begge sider gjekk

104 Maurice Bloch, *Placing the Dead: Tombs, Ancestral Villages, and Kinship Organization in Madagascar*, vol. 1, Seminar Studies in Anthropology (London: Seminar Press, 1971).

105 Skeie, "Misjonsmateriale som historisk kilde," 91.

106 Wisløff, *Norsk kirkehistorie III*, 3, 289-90.

107 Ibid., 215.

108 *Instruks for Det Norske Misjonsselskaps Misjonærer*, §11, s. 6.

109 Aano, "Fridomskravet vaknar," 366.

også ut over misjonærar, kyrkjelege arbeidarar, kyrkjer og misjonsstasjonar. Som Aano skriv: «Både opprøret og statsmaktene sine represaliar førte til store lidningar for store delar av folket.»¹¹⁰

§ 14 i Misjonærinstruksen slo fast at «Misjonærene må avholde sig fra all innblanding i vedkommende lands politikk og andre stridigheter.»¹¹¹ Etter opprøret i 1947 vart denne instruksen opplevd problematisk for fleire misjonærar. Samtidig hevdar Aano at instruksen fungerte som eit vern for misjonærane og «prov på at dei var upartiske og rettvisе i si framferd.»¹¹² I si drøfting av tilhøvet mellom misjon og politikk, vektlegg Bondevik å vurdere kva som til ei kvar tid tener folket best. Nokre gonger vil det måtte bety å stå opp for styresmaktene. Andre gonger å teie.¹¹³

Berre nokre år etter at Arne Moen skreiv denne årsrapporten, vart Madagaskar sjølvstendig igjen. 26. juni 1960 fekk Madagaskar full fridom frå Frankrike.¹¹⁴

Han er med

Som Skeie påpeikar, er det vanleg at misjonærane rammar inn såkalla «beretningar» med det ho skildrar som «religiøse refleksjoner», gjerne knytt til bibelvers. Dette er ein misjonærrapport, men også mange av dei er ramma inn av refleksjonar kring eit eller fleire bibelvers.¹¹⁵ Arne Moen rammar inn misjonærrapporten sin med forteljinga om Emmausvandarane i Lukas 24. Han refererer til ein treskurd av Emmausvandarane der kunstnaren har gjengitt Lukas 24,15 «i sammentrengt form og med verbet i klar presens: Han går med eder.»¹¹⁶ Som ei innleiing til rapporten frå 1953 set han verbet i fortid og peikar på at han var med i vanskar og utfordringar gjennom året som er gått: «Han gikk sammen med oss på vegen. Det var vansker og skuffelser, ja, ofte gikk bølgene høgt og misssmot ville sige inn over oss.» Men han held også fram at han var med i det som gjekk godt: «Han gikk med oss når det var medvinns bør, når vi kjente at signing lå over liv og virke som solvirkning en sommerdag.» Og så slår han fast at

110 Ibid., 365.

111 *Instruks for Det Norske Misjonsselskaps Misjonærer*, §14, s. 8.

112 Aano, «Fridomskravet vaknar», 366.

113 Odd Bondevik, «Misjon og politikk», i *Missiologi i dag*, red. Jan-Martin Berentsen, Tormod Engelsen og Knud Jørgensen (Oslo: Universitetsforlaget, 2004), 280.

114 Sigurd Edland, «Den politiske frigjeringa skaper drastiske endringar i misjonen og kyrkja sitt liv. 1960-1972,» i *I tro og tjeneste. Det Norske Misjonsselskap 1842-1992*, red. Torstein Jørgensen (Stavanger: Misjonshøgskolen, 1992), 401.

115 Døme: «Referat av 53de konferensens forhandlinger paa Antsirabe 9-20 mars 1930,» (Tananarive: Imprimiere de la Mission Norvégienne, 1930); «Referat fra forhandlingen paa 13de konferanse for Øst-Madagaskar holdt i Vangaindrano 1.-17. mai 1946.»

116 Sitat frå årsmeldinga. Arne Moen si gjengjeving av Lukas 24,15 som, med unntak av teiknsetjinga, samsvarer med Bibelen 1930: «Og det skjedde, mens de talte sammen og spurte hverandre, da kom Jesus selv nær til dem og vandret sammen med dem»

«Dette er vår frimodighet også idag: «HAN GÅR MED !»¹¹⁷

I avslutninga av årsmeldinga vender han tilbake til dette motivet når han oppsummerer med at Guds rike blomstra og bar frukt også i 1953. Han minner lesarane om at dette berre kunne skje «fordi Han var med». Arne Moen avsluttar med å forsikre om at han også vil vere med i dagane som kjem: «Og den ukjente morgendagen som vi ofte engstes for fordi den for oss ligger i mørke, den vet vi for visst ligger trygt i ly av Jesu testamentariske løfte: 'Se, jeg er med eder alle dager inntil verdens ende.' I kraft av dette løfte kan vi i sannhet stole på og rekne med kunstnerens påminning: HAN GÅR MED EDER.»¹¹⁸

Om vi her trekker linjene tilbake til St. Petri kyrkje 26. juni 1924, ser vi at den Kristus som Arne Moen då peika på for tilhøyrarane, reknar han framleis med som ein nærverande realitet i kvardagen på Madagaskar 30 år seinare.

Konkluderande drøfting

Dei to tekstane eg har analysert i denne artikkelen er skrivne med 30 års mellomrom, og dei tilhøyrer ulike sjangrar. I denne konkluderande drøftinga vil eg sjå nærare på nokre av dei missiologiske problemstillingane som har kome til syne og drøfte i kva grad det er samanheng mellom dei to tekstane, eller om det er tydelege endringar som kjem til syne i teksten som er skriven 30 år etter at Arne Moen preika i St. Petri kyrkje.

Arne Moen si tru på Kristus som einaste vegen til frelse kom tydeleg fram i preika. Han posisjonerte seg på den måten både i høve til liberal teologi og andre religionar. Det er ingenting i årsrapporten som indikerer at dette har endra seg på desse 30 åra. Mellom anna bruker Arne Moen lys-mørke-metaforen for å skildre forskjellen mellom dei områda som har fått del i evangeliet og dei som ikkje har det. Dette underbygger ei forståing av at budskapet om Jesus Kristus er nødvendig. I og med den tydelege vektlegginga av «Han er med», er det også tydeleg at han framleis reknar Kristus som ein nærverande realitet.

I preika var også Arne Moen tydeleg på at budskapet om Kristus må forkynnast, og at menneske må få eit personleg møte med Kristus. Han uttrykte også eit ønske om at tilhøyrarane i St. Petri skulle få eit nærare tilhøve til Kristus. Det er også her mogleg å sjå ein raud tråd til det han skriv på Madagaskar. Det er eit ynskje om vekking og ei uro over at menneske blir dregne mellom dei tradisjonelle religiøse praksisane og kristen tru. Han vil ikkje at menneske skal vere «perifere kristne», lunkne eller halve.

Arne Moen var i St. Petri tydeleg på at oppdraget han og dei andre kandidatane hadde fått, var å forkynne Kristus. Kva dette konkret innebar i praksis, gjekk ikkje Arne Moen nærare inn på i preika, men ei naturleg tolking av det han sa, er at han såg føre seg at misjonsarbeidet først og fremst var evangelisering og kyrkjelydsbyggande

117 Teiknsetjing og utheving av tekst slik Arne Moen skreiv det. Dette var måten det var mogleg å utheve tekst på med skrivemaskin.

118 "Referat felleskonferanse."

arbeid. Men både denne rapporten og framstillingar av misjonsarbeidet på Madagaskar var mangfaldig. Ikkje minst påpeikar rapporten at skulearbeidet var ein sentral del av arbeidet. I kva grad var dette arbeidet noko som samsvarer med det å forkynne Kristus? I rapporten grunngav Arne Moen skulearbeidet med at det skulle hjelpe på folkeopplysing på landsbygdene og bidra til kristen undervisning og oppseding både for kristne og «hedenske barn».¹¹⁹ Aano peikar på at det aldri vart gjennomført ei gjennomdrøfting av tilhøvet mellom kyrkje og skule og om det var rett å bruke så store ressursar på generell utdanning.¹²⁰ Det er difor grunn til å spørje seg om Arne Moen etter 30 år på Madagaskar har fått eit vidare syn på kva det vil seie å forkynne Kristus. Har han fått eit vidare perspektiv på kva misjon er, og kva evangeliet inneber? Ikkje berre bodskap med ord, men også handling? Eller er utsegnene i rapporten med på å rettferdiggjere både overfor han, misjonærflokken og misjonsfolket ressursane som blir lagt ned i skulearbeidet?

I samband med at han i preika slo fast at han reiste ut for å forkynne Kristus, så sa han og at det ikkje var europeisk kultur han skulle formidle. I preika tok han avstand frå at misjon handla om sivilisering, og av at målet var å bringe europeisk kultur til Madagaskar. Misjonærrapporten reflekterer at det nok ikkje var så enkelt å skilje dette. Om enn siktemålet med misjonsarbeidet han var ein del av på Madagaskar ikkje først og fremst var sivilisering, er det tydeleg at også dette bevisst eller ubevisst vart oppfatta som ein del av oppdraget. Skulearbeidet er eit viktig døme på det.¹²¹ Eit anna døme er det han skriv om rusdrikk og ulike former for heidenskap. Som Engelsviken påpeikar finst det ingen «nøytral» kontakt mellom menneske. All tverrkulturell kontakt mellom menneske vil vere ei form for kulturpåverknad. Og ei kvar formidling av den kristne bodskapen vil vere kulturpåverknad.¹²²

I analysen av preika såg vi at noko av det Arne Moen sa spegla ei misjonsforståing av at evangeliet er noko som går frå den kristne til den ikkje-kristne delen av verda. Heidningefolka «der ute» skulle kristnast. Sjølv om språket er endra i årsrapporten, finn vi likevel noko av det same tankegodset igjen. Mellom anna bruken av lys og mørke-metaforen speglar ei slik haldning. Nokon lever framleis i mørket. Dei er, slik Engelsviken uttrykker det, enno ikkje «erobra» med evangeliet.¹²³

Oppsummerande kan vi slå fast at det er ein kontinuitet mellom Arne Moen si forkynning 28. juni 1924 i St. Petri kyrkje og årsrapporten han skreiv på Madagaskar 30 år seinare. Samstundes ser vi nok også at det praktiske misjonærlivet har nyansert nokre av utsegnene han kom med då. Vi har også sett at desse to tekstane speglar fleire missiologiske problemstillingar som var aktuelle i det tidsrommet dei var skrivne i.

119 Ibid., 10.

120 Aano, "Den vanskelege overgangen," 394.

121 Rosnes, "Protestant and French Colonial Literacies in Madagascar in the Early Twentieth Century."

122 Engelsviken, "Misjon og kultur," 250-51.

123 "Misjonstenkningen fra 1900 til vår tid," 136.

